

BİTKİSEL ÜRÜNLER

ALİ SERHAN ÇAĞAN
ÖĞRETİM GÖREVLİSİ

Tıbbi Bitkilerin Tarihsel Gelişimi

- ▶ Tıbbi bitkiler hakkında en eski kaynak/kitap M.Ö. 3700 yılında Çin hükümdarı SHIN NONG tarafından yazılmıştır.
- ▶ M.Ö. 3000 Sümerler
- ▶ M.Ö. 2000 Mısırlılar
- ▶ M.Ö. 900 Saba Kraliçesi zenginliğini baharatlardan elde ettiği vergilere borçludur.
- ▶ Babiller M.Ö. 6 ve 7. Yüzyıllarda ayinlerinde bu bitkileri kullanmışlardır.
- ▶ Yunanistan'da M.Ö. 470-500 yıllarında önemli hamleler yapılmıştır.

Tıbbi Bitkilerin Tarihsel Gelişimi

- Hitit tabletlerinde kayıtlı reçetelerde adamotu, alıç, aksırık otu, arpa, badem, banotu, buğday, defne, dişotu, hardal, haşhaş, kayısı, köknar, mazi, mersin, Meyankökü, safran, sarımsak, sedir, selvi soğan, üzüm, zeytin gibi Anadolu'da yetişen bitkiler yanında abanoz, myrrha, Mekke pelesengi, şeytanterisi gibi dış ülkelerden getirilen droglara da rastlanmaktadır

Tıbbi Bitkilerin Tarihsel Gelişimi

- ▶ Dioskorides'in en ünlü eseri, "De Materia Medica" adlı beş ciltlik botanik kitabıdır.
- ▶ Bu eser bütün Avrupa'da 1600 yıl boyunca tüm Avrupa'da kaynak kitap niteliği taşımıştır.
- ▶ Dioskorides yapıtlarında altı yüze yakın ilaç tanımlamıştır.
- ▶ Dioscorides (20-79?) Kozan'ın kuzeyinde Anavarza şehrinde doğan yunanlı hekimdir.
- ▶ Kitabı 1500 yıl tedavi alanında ana kaynak olarak kullanılmıştır. 500 kadar tıbbi bitkinin tarifi ve tedavi özellikleri anlatılmaktadır.

Tıbbi Bitkilerin Tarihsel Gelişimi

- ▶ Galen, M.S. 129'da Anadolu'daki büyük kültür merkezlerinden biri ve Roma İmparatorluğu'nun en zengin bölgesi olan Pergamon'da (Bergama) doğmuştur.
- ▶ Yazdığı 83 tedavi metodu günümüze kadar ulaşmıştır. Galenus hekimliği kadar yaptığı ve kullandığı ilaç karışımları ile de tanınmıştır.
- ▶ Bu nedenle günümüzde bitkisel ilaç karışımlarında "Galenik preparat" kelimesi halen kullanılmaktadır.

Tıbbi Bitkilerin Tarihsel Gelişimi

- ▶ İbn Sina, Ebu Ali (980- 1037). Buharalı büyük bir alim, filozof ve hekimdir. Batı aleminde "Avicenna" ismiyle tanınmaktadır.
- ▶ Şifa ve Kanun Fit Tıb'tır. 2. Kitabında 785 kadar bitkisel, hayvansal ve madensel drogun tarifi ve tıbbi kullanışları verilmiştir. İsmi çok geçen droglar şunlardır.
- ▶ Afyon, Banotu, Demirhindi, Kafur, Karabiber, Kargabüken, Kebabiye, Kenevir, Kurtboğan, Mahmude, Ravent, Sakız, Sarısabır, Sığlayağı, Tarçındır.
- ▶ Kanun Fit Tıb 12.yy'da latinceye çevrilmiş 15. ve 16. yy'da 36 defa basılmış, 17.yy ortalarına kadar tıp okullarında ders kitabı olarak okutulmuş ve birçok hekim yazara kaynak olmuştur.
- ▶ Kitap Fransızca, İngilizce, Rusça vb. dillere çevrilmiştir

Tıbbi Bitkilerin Tarihsel Gelişimi

- ▶ Kil tabletlerden elde edilen bilgilere göre Mezopotamyalılar hastalıklarının tedavisinde;
- ▶ tahıl, sebze, ağaç kısımları, baharatlar, çeşitli yabancı otlar,
- ▶ Örneğin; Çin tarçını (*Cinnamomum cassia*), mersin ağacı (*Myrtus communis*), şeytan otu (*Ferula asa-foetida*), kekik (*Thymus sp.*), söğüt (*Salix sp.*), armut (*Pyrus communis*), köknar (*Abies*), incir (*Ficus carica*), hurma (*Phoenix dactylifera*), haşhaş (*Papaver somniferum*), banotu (*Hyoscyamus*), meşe mazısı (*Gallae Quercinae*), nane (*Mentha*), Rezene (*Foeniculum vulgare*), Safran (*Crocus*), Adamotu (*Mandragora*), hardal (*Sinapis*) gibi bitkisel kaynaklardan yararlanmaktaydılar

Tıbbi Bitkilerin Tarihsel Gelişimi

- ▶ Hipokrat ve onun ekolündeki hekimler bitkileri tedavi amacıyla kullanmışlardı. Ancak bugün Aspirin'in her derde deva biçimde kullanılması gibi o zaman da her şeye çare olduğu düşünülen bitkiler vardı. "Besinin ilacın, ilacın besinin olsun" deyişi ile bitkilerin önemi vurgulanmıştır.
- ▶ Hipokrat'ın kullandığı tıbbi bitkiler Hint veya Mısır tıbbındakilerle karşılaştırıldığında sayıca azdır bu bitkilerin 400'ünü belirlemiştir.

Tıbbi Bitkilerin Ekonomik Önemi

- ▶ Dünya üzerinde 750.000-1.000.000 arasında bitki türünün bulunduğu tahmin edilmektedir.
- ▶ Bunların 500.000 kadarı tanımlanıp isimlendirilmiştir. Gıda elde etmek için üretilen türler 3.000 civarındadır. Buna karşılık gıda olarak kullanılan yabancı bitki türü 100.000 'in üzerindedir.
- ▶ Dünya Sağlık Örgütü'nce yapılan bir çalışmaya göre tüm dünyada yaklaşık olarak 20.000 çeşit bitki türünün tıbbi amaçla kullanıldığı saptanmıştır.

Tıbbi Bitkilerin Ekonomik Önemi

- ▶ Bunlardan 4.000 çeşit bitkisel drog yaygın bir şekilde kullanılırken, Avrupa'da 2.000 kadar bitkisel drog ticareti yapılmaktadır. Dünya bitkisel drog ticareti son beş yılda ortalama 16,8 milyar dolar ihracat ve 18,6 milyar dolar ithalat olarak gerçekleşmiştir.
- ▶ Üretim bakımından en önemli bitki türlerini; soğan-yumru, çay kahve, baharat, çeşni, kök ve diğer bitki grupları oluşturmuştur.
- ▶ Dünyada tıbbi ve aromatik bitki dış alımını yapan ülkeler içerisinde ABD, İngiltere, Almanya, Fransa, Hollanda, Çin ve Hindistan gibi ülkeler aynı zamanda birçok bitkinin de dış satımını yapan ülkeler arasında yer almaktadır. Diğer taraftan gelişmiş ülkelerde değişen sağlık anlayışı, yemeklerde tuz ve yağın azaltılması sonucunda yemeklere tat katması açısından bu grup bitkilerin kullanımını da arttırmıştır.

Tıbbi Bitkilerin Ekonomik Önemi

- ▶ Ülkemizde bazı tıbbi ve aromatik bitkilerin tarımı yapılmakta diğerleri doğadan toplanmaktadır.
- ▶ Yurt içindeki aktarlarda 200 civarında doğal bitki türü satılmaktadır. Doğadan toplanıp yurt dışına satılan doğal bitki türü sayısı ise yaklaşık 100 kadardır.
- ▶ Türkiye’de ticari amaçla doğadan toplanarak iç ve dış piyasada satılan bitki türlerinin sayısı bir çalışmada 347 adet olarak verilmiştir.
- ▶ Bunlar arasındaki endemik tür sayısı 35’dir. Yani ticareti yapılan türlerin yaklaşık % 11’i endemiktir.

Tıbbi Bitkilerin Ekonomik Önemi

- ▶ Yurdumuzda çeşitli bölgelerde yapılan Etnobotanik çalışmalara göre yöre halkı çevresinde yetişen doğal bitki türlerinin ortalama %10-12'ni çeşitli amaçlarla kullanmaktadır.
- ▶ İnsanoğlunun ilk yerleşik düzene geçtiği bölgelerden bir olan Anadolu ve Dünya'da bitkiler ve onlardan hazırlanan drogların birçok hastalığın tedavisinde kullanımı günümüze kadar uzanmıştır.
- ▶ Gelişen teknolojilerinde yardımıyla bitkilerin kullanım alanlarının doğrulanması, bitkilerde bulunan etkili maddelerin tanımlanması, ilaç haline getirilmesi gerekmektedir.

Tıbbi Bitkilerin Ekonomik Önemi

- ▶ Türkiye dünya genelinde yaklaşık 100 ülkeye tıbbi ve aromatik bitki ihracatı yapmaktadır.
- ▶ Türkiye Tıbbi ve Aromatik Bitkilerde, dış satım yapan ülkeler arasında % 5' lik pay ile 18. sırada yer almaktadır.
- ▶ Türkiye'nin ihraç ettiği önemli tıbbi ilaç ve baharat bitkileri kekik, defne yaprağı, kimyon, anason, rezene tohumu, ardıç kabuğu, mahlep, çemen, biberiye, meyan kökü, nane, sumak, adaçayı ve ıhlamur çiçeğidir.

Tıbbi Bitkilerin Ekonomik Önemi

- Ülkemizde Üretimi Yapılan Bazı Tıbbi ve Aromatik Bitkilerin Ekiliş ve Üretim Miktarları (Ekiliş: Dekar, Üretim: Ton)

Bitki Adı	2014		2015		2016	
	Ekiliş	Üretim	Ekiliş	Üretim	Ekiliş	Üretim
Haşhaş(Kapsül)	266.212	16.223	615.919	30.730	299.217	16.550
Kımyon	224.421	15.570	270.247	16.897	268.849	18.586
Kekik	92.959	11.752	104.863	12.992	121.127	14.724
Anason	140.506	9.309	138.118	9.050	136.552	9.491
Çörekotu	1.717	140	4.681	425	23.160	2.527
Rezene	15.848	2.289	15.512	1.461	17.503	2.464
Kışniş	11	1	150	11	503	42
Süpürge Otu	14.600	2.010	15.035	2.078	13.850	1.883
Şerbetçi Otu	3.530	1.832	3.500	1.869	3.415	1.846
Oğulotu	505	238	512	242	213	108
Adaçayı	130	19	536	80	3.681	411
Gül(Yağlık)	28.359	10.831	28.243	9.483	29.753	12.267
Lavanta	2.189	297	3.218	400	5.700	747
Çemen	1.979	218	4.825	491	8.234	914
Semizotu	3.552	5.797	3.488	5.878	3.539	5.819
Dereotu	4.824	4.603	4.777	4.488	4.763	4.589
Kırmızı Biber	108.508	186.291	112.887	204.131	122.415	228.531
Maydanoz	50.260	58.351	49.641	57.728	49.296	58.190
Nane	10.652	14.700	10.577	14.945	10.921	15.550
Roka	6.981	8.791	7.017	9.110	8.303	10.185
Tere	6.359	8.732	6.653	9.236	5.965	6.985

Tıbbi Bitkilerin Ekonomik Önemi

- Türkiye'nin bazı tıbbi ve aromatik bitkilere ait ihracatı (Miktar: Ton, Değer: 1000 dolar)

Ürün Kodu	Bitki Adı	2014		2015		2016	
		Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
120791	Haşhaş Tohumu	16.997	59.472	12.125	37.688	20.429	56.510
091030	Zerdeçal	13	95	14	66	31	131
091011-12	Zencefil	7	44	14	100	16	87
091091	Baharat Karışımları	126	1.170	293	1.844	335	1.896
091030	Safran	3	38	3	66	3	32
0906	Tarçın	29	178	25	164	33	203
0905	Vanilya	217	778	100	257	107	315
0907	Karanfil	3	111	4	110	10	151
120740	Susam Tohumları	3.116	11.421	3.035	9.018	5.737	13.490
0909	Baharat Tohumları	9.891	29.729	7.183	23.031	11.061	35.813
121291	Keçiboynuzu	948	847	543	600	1.258	987
070320	Sarımsak	47	99	25	74	449	368
071490	Salep	16	4	42	9	73	15
091090	Diğer Baharatlar	30.721	104.603	31.194	104.638	34.465	111.739
090411-12	Karabiber	149	1.679	177	1.871	155	1.574
090420-21-22	Kırmızı Biber, Yenibahar	1.466	5.776	1.553	5.440	1.011	6.312
121190	İlaç parfüm ve insektisit olarak kullanılan bitki ve kısımları	4.686	15.626	4.794	15.676	4.673	16.332